

Widzieć więcej niż wzrokiem. Ku pełnej normalizacji funkcjonowania osób z niepełnosprawnością wzroku

Seeing Beyond Sight. Towards the Full Normalization of the Functioning of People with Visual Disabilities

Zuzanna Bartnik ¹, Kamila Budek ²

¹ Uniwersytet Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie; ORCID: 0009-0002-4629-5142

² Uniwersytet Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie; ORCID: 0009-0006-1891-3184

ABSTRAKT

Artykuł podejmuje problematykę funkcjonowania osób z niepełnosprawnością wzroku w kontekście dążenia do pełnej normalizacji ich życia w społeczeństwie. Celem opracowania jest ukazanie złożoności doświadczeń osób z niepełnosprawnością wzroku oraz wskazanie kluczowych obszarów wymagających systemowego i społecznego wsparcia. W tekście przedstawiono definicje i klasyfikacje niepełnosprawności wzrokowej, a także znaczenie wzroku w różnych sferach codziennego funkcjonowania jednostki. Szczególną uwagę poświęcono stereotypom, barierom społecznym oraz trudnościom emocjonalnym, które wpływają na jakość życia i proces integracji społecznej. Omówiono również koncepcję normalizacji jako jednego z fundamentalnych pojęć pedagogiki specjalnej, podkreślając jej znaczenie w obszarach życia rodzinnego, edukacji, życia zawodowego, kultury oraz przestrzeni publicznej. Wspomniano również o znaczeniu audiodeskrypcji w odbiorze kultury i sztuki. Zaakcentowano potrzebę unikania podejścia koncentrującego się na deficytach i medycznych aspektach niepełnosprawności na rzecz podejścia inkluzyjnego i holistycznego, w którym to środowisko społeczne dostosowuje się do potrzeb jednostki. We wnioskach wskazano, że tworzenie dostępnych, przyjaznych i włączających warunków życia sprzyja autonomii, samodzielności oraz pełnemu uczestnictwu osób z niepełnosprawnością wzroku w życiu społecznym.

Słowa kluczowe: niepełnosprawność wzroku, normalizacja, wzrok, włączenie, bariery

WPROWADZENIE

Przez ostatnie stulecia w społeczeństwie nieustannie kształtuje się cierpliwość, zrozumienie oraz empatia wobec osób dotkniętych niepełnosprawnością. Stałe tworzy się rozmaite sposoby na ułatwienie dostępu do edukacji, rehabilitacji, czy też elementów życia publicznego, dzięki czemu dąży się do normalizacji ich funkcjonowania we wszystkich sferach życia. Poprzez stale zmieniające się postrzeganie osób niepełnosprawnych, ich ewoluującą rolę w społeczeństwie oraz dynamiczny rozwój nauki, trudne jest ustalenie konkretnej i stałej definicji niepełnosprawności, co potwierdza słownik pedagogiki specjalnej: „Nie istnieje jedna, powszechnie uznana definicja niepełnosprawności. Obecnie zwraca się uwagę z jednej strony na wymiar medyczny niepełnosprawności - bariery organizmu, zniesienie lub ograniczenie sprawności, a z drugiej na wymiar społeczny - wynik barier psychologiczno-społecznych, ekonomicznych, prawnych, fizycznych, jakie jednostka napotyka w środowisku życia” (Kupisiewicz, 2013, s. 213).

Wśród różnych współcześnie klasyfikowanych rodzajów niepełnosprawności znajduje się niepełnosprawność wzroku, zaliczana do grupy zaburzeń funkcji sensorycznych. Według Międzynarodowej Klasyfikacji Funkcjonowania, Niepełnosprawności i Zdrowia (ICF), funkcje widzenia są funkcjami zmysłowymi nawiązującymi do odbioru obecności świata oraz wrażenia formy, wielkości, kształtu i koloru bodźca wzrokowego. Osoby z niepełnosprawnością wzroku są niejednorodną grupą, co jest skutkiem zróżnicowanego czasu wystąpienia uszkodzenia wzroku, jego przyczyn, zakresu i głębokości (Światowa Organizacja Zdrowia, 2009; Binder i in., 2020). Ponadto, funkcjonowanie osoby z uszkodzeniem wzroku zależy również od wielu czynników takich jak: stopień utraty wzroku, rodzaj schorzenia i jego następstwa, schorzenie stałe lub postępująca utrata widzenia, czas rozpoczęcia rehabilitacji, czynniki osobowościowe, doświadczenia życiowe, czy też wsparcie najbliższych (Paplińska, 2010). Wzrok odgrywa kluczową rolę w funkcjonowaniu w życiu społecznym, ekspresji emocjonalnej, komunikowaniu się oraz wykonywaniu czynności samoobsługowych i pracy zawodowej. Ponadto usprawnia zdobywanie wiedzy, kształtuje wyobraźnię oraz wrażliwość artystyczną. Wszechstronne znaczenie wzroku skłania do poszukiwania różnych metod edukacji osób z niepełnosprawnością wzroku oraz normalizacji ich życia codziennego (Niemiec, 2015).

TERMINOLOGIA I KLASYFIKACJA ZABURZEŃ WZROKU

Zgodnie z obowiązującymi kryteriami prawnymi, osobą niewidomą jest jednostka, u której na podstawie diagnozy medycznej stwierdzono ostrość wzroku nie przekraczającą 0,1 pełnej ostrości widzenia (odpowiadającej wartości 1,0) lub ograniczenie pola widzenia do maksymalnie 30° z około 180° pełnego zakresu. Z kolei za osobę słabowidzącą uznaje się osobę, u której występują istotne trudności w percepcji bodźców wzrokowych, obejmujące m.in. obniżoną ostrość widzenia w przedziale od 0,06 do 0,25 pełnej ostrości, ubytki w polu widzenia, nadwrażliwość na światło, obniżoną wrażliwość na kontrast oraz inne zaburzenia funkcjonowania wzroku. Tego rodzaju klasyfikacja różnicuje nie tylko status prawny tych osób, lecz także determinuje odmienne podejście metodyczne i organizacyjne w pracy z osobami niewidomymi oraz słabowidzącymi (Kupisiewicz, 2013). Natomiast z perspektywy pedagogiki specjalnej osoby określane jako słabowidzące, to te, które są w stanie posługiwać się pismem drukowanym w procesie edukacyjnym oraz wykorzystywać wzrok jako podstawowy kanał odbioru i przetwarzania informacji w codziennym funkcjonowaniu (Walkiewicz-Krutak 2015; Czerwińska 2020).

Tabela 1. Klasyfikacja stopni zaburzenia widzenia w oparciu o ostrość wzroku według ICD-11

KATEGORIA	OSTROŚĆ WZROKU (DO DALI)	
	Gorsza niż:	
0 Brak zaburzeń widzenia (<i>No vision impairment</i>)		6/12
	-	5/10 (0,5)
		20/40
		0.3
1 Łagodne zaburzenie widzenia (<i>Mild vision impairment</i>)	6/12	6/18
	5/10 (0,5)	3/10 (0,3)
	20/40	20/70
	0.3	0.5

2 Umiarkowane zaburzenie widzenia (<i>Moderate vision impairment</i>)	6/18	6/60
	3/10 (0,3)	1/10 (0,1)
	20/70	20/200
	0.5	1.0
3 Ciężkie zaburzenie widzenia (<i>Severe vision impairment</i>)	6/60	3/60
	1/10 (0.1)	1/20 (0.05)
	20/200	20/400
	1.0	1.3
4 Ślepotą (<i>Blindness</i>)	3/60	1/60 lub liczy palce na 1 metr
	1/20 (0.5)	1/50 (0,02)
	20/400	20/1200 lub liczy palce na 1 metr
	1.3	1.8
5 Ślepotą (<i>Blindness</i>)	1/60	
	1/50 (0.02)	
	5/300 (20/1200)	Percepcja światła
	1.8	
6 (<i>Blindness</i>)	Brak percepcji światła	-
9	Nieustalona lub nieokreślona	-
KATEGORIA	OSTROŚĆ WZROKU DO BLIŻY	
	Gorsza niż N6 lub M.08* z aktualną korekcją	

*badany za pomocą tablicy logarytmicznej (a nie tablicy Snellena) z odległości 40 cm uzyskuje ostrość wzroku do bliżej 0,5 (czyli 50% pełnej ostrości wzroku)

Źródło: www.icd.who.int (pobrano: 14.11.2025)

STEREOTYPY I BARIERY SPOŁECZNE

Osoby z niepełnosprawnością wzroku są jedną z grup najbardziej narażonych na marginalizację, a samo uszkodzenie wzroku jest postrzegane za jedno z najdotkliwszych zaburzeń funkcjonowania organizmu. Aż 80% informacji pochodzących ze świata zewnętrznego, człowiek odbiera za pośrednictwem analizatora wzrokowego. Można więc stwierdzić, że niesprawność tego narządu prowadzi do wielorakich utrudnień i ograniczeń we wszystkich sferach życia (Bilewicz, 2022).

— Społeczny wizerunek osób z niepełnosprawnością wzroku może wpływać na postawy wobec nich i ich rolę społeczną, gdyż stereotypy są nie tylko środkiem przekazu o grupie, ale też usprawiedliwiają uprzedzenia i sposób ich traktowania (Kramarz, Drogosz, 2024). Jedną z najbardziej problematycznych kwestii są negatywne i krzywdzące postawy społeczne, głównie przejawiające się jako niechęć, nieufność i brak akceptacji wobec osób niepełnosprawnych wzrokowo. Ponadto, w społeczeństwie przeważa również skłonność do postrzegania osób z tego rodzaju niepełnosprawnością przez pryzmat różnic między nimi i osobami pełnosprawnymi. Utrudniać to może ich proces rehabilitacyjny, utrzymanie się na rynku pracy, a także ograniczać ich kontakty społeczne głównie do kręgów, w których czują się akceptowane i rozumiane. Joanna Belzyt (2012, s. 17) wyróżniła pięć rodzajów praktyk dyskryminacyjnych osób niepełnosprawnych, które także można odnieść do osób z niepełnosprawnością wzroku:

- Dystansowanie polegające na unikaniu bliższych relacji z osobami z niepełnosprawnościami. Choć ta strategia może wydawać się łagodna i pozbawiona jawnej wrogości, dla osób jej doświadczających bywa dotkliwa.
- Dewaluowanie, które jest powielaniem negatywnych opinii i przekonań dotyczących osób niepełnosprawnych. Tworzy to atmosferę niechęci i podejrzliwości, która skutecznie zawęży ich grono znajomych oraz utrudnia funkcjonowanie od znalezienia pracy, po budowanie bliskich relacji czy zakładanie rodziny.
- Delegitymizacja, związana z rozwiązaniami prawnymi oraz ich praktycznym odzwierciedleniem w codziennym życiu. Przejawia się w przepisach nieuwzględniających realnych potrzeb osób z niepełnosprawnościami, ale także w braku odpowiednich udogodnień, takich jak braku menu w restauracjach pisanych alfabetem Braille’a, dostosowane przestrzenie użytkowe, miejsca pracy czy placówki edukacyjne.
- Segregacja, polegająca na bezpośrednim oddzielaniu osób niepełnosprawnych od reszty społeczeństwa. Objawia się to między innymi wykluczeniem ich z udziału w niektórych obszarach życia społecznego i ograniczaniem dostępu do przestrzeni publicznych.
- Eksterminacja, czyli fizyczne wyniszczanie osób niepełnosprawnych (Belzyt, 2012).

Oprócz stereotypów ważną rolę odgrywa również bariery środowiskowe i społeczne, takie jak brak dostosowania przestrzeni publicznej, ograniczony dostęp do informacji czy niewystarczająca świadomość społeczna. Zmniejszenie tych barier wymaga nie tylko zmian infrastrukturalnych, ale także edukacji społeczeństwa i promowania równości oraz inkluzji społecznej (Bilewicz, 2022).

SFERA EMOCJONALNA

Stan zdrowia psychicznego determinowany jest różnorodnymi czynnikami. W obszarze działań zdrowia publicznego, zdrowie psychiczne osób z niepełnosprawnościami nie pozostaje obojętne, gdyż niepełnosprawność jest jednym z kluczowych czynników zaburzeń w obszarze funkcjonowania psychospołecznego. Utratę wzroku odbiera się jako krytyczne zdarzenie życiowe, a w odczuciu osoby pokrzywdzonej, jej rzeczywistość jest pozbawiona sensu oraz odebrana jest jej samodzielność i zaradność (Dębska i in., 2024). Częste poczucie niezrozumienia, izolacji czy konfrontacji ze stereotypami może wpływać na ich samoocenę i sposób przeżywania emocji. Wskazuje się, iż osoby z niepełnosprawnością wzroku doświadczają silniejszego poczucia lęku niż osoby bez niepełnosprawności (Binder i in., 2020). Jednocześnie wielu z nich rozwija dużą odporność psychiczną, empatię i umiejętność radzenia sobie z trudnościami.

Uważa się, że powszechnym problemem w sferze emocjonalnej jest akceptacja własnej niepełnosprawności. Kryzys psychiczny związany może być z lękiem przed cierpieniem i odrzuceniem oraz z poczuciem zagrożenia będącego skutkiem odmienności wyglądu i funkcjonowania (Binder i in., 2020). Najczęściej borykają się z tym osoby, które nagle utraciły wzrok i trudne jest dla nich dostosowanie się do nowej sytuacji. Konfrontacja z nowymi warunkami funkcjonowania oraz wyzwaniami może wiązać się z odczuwaniem traumy, brakiem motywacji i bierną postawą do podjęcia wysiłków zmierzających do przezwyciężenia trudności (Paplińska, 2010; Binder i in., 2020). Z kolei u osób z wrodzoną niepełnosprawnością wzroku może pojawiać się poczucie odmienności, niesprawiedliwości oraz zależności od innych. Szczególnie w przypadku osób z niepełnosprawnością wzroku podkreśla się ryzyko wystąpienia lęku przed upadkiem, samodzielnym poruszaniem się po nieznanym obszarze (Binder i in., 2020). Jednocześnie ich stabilność emocjonalna w dużej mierze kształtuje się

właśnie dzięki wsparciu bliskich, specjalistów oraz osób z podobnymi doświadczeniami. To akceptacja otoczenia i dążenie do normalizacji codziennego funkcjonowania budują poczucie bezpieczeństwa i wzmacniają samoocenę, przeciwdziałając negatywnym skutkom wynikającym z ograniczeń wzrokowych (Czerwińska, Kucharczyk, 2019).

NORMALIZACJA

Jednym z podstawowych terminów w pedagogice specjalnej jest norma. Cytując Teresę Żółkowską (2011, s.85): „Mówiąc o człowieku odchylonym od normy bierzemy pod uwagę rodzaj i stopień odchylenia, tworzymy podziały ze względu na wiek i przyczyny. Norma wytycza te kierunki działań edukacyjnych i rehabilitacyjnych. Mówiąc o celach i zadaniach rehabilitacyjnych w aspekcie socjalno-społecznym pedagogzy specjaliści posługują się terminem normalizacja”.

Normalizacja jest procesem, który umożliwia osiągnięcie godnego statusu społecznego i warunków życia nie odbiegających od powszechnych standardów. Jej koncepcja obejmuje również zapewnienie osobom z niepełnosprawnościami możliwości pełnienia takich ról społecznych, które uznawane są w danej kulturze za typowe dla określonej płci i wieku. Realizacja normalizacji w kluczowych obszarach życia dorosłych osób niepełnosprawnych sprzyja zmianom w sposobie społecznego postrzegania niepełnosprawności, przede wszystkim dzięki częstszym i bardziej bezpośrednim kontaktom osób niepełnosprawnych z pełnosprawnymi w różnych środowiskach życia społecznego (Doroba, 2010). Kluczowymi aspektami normalizacji są: dostosowanie środowiska, rozumiane jako tworzenie architektonicznych, komunikacyjnych i społecznych udogodnień, które niwelują skutki niepełnosprawności. Ponadto wymienia się równość szans polegającą na zapewnieniu dostępu do edukacji, pracy, kultury i rekreacji, aby osoby niepełnosprawne mogły realizować swoje potencjały. Istotnym elementem jest również integracja, czyli włączanie osób z niepełnosprawnościami do pełnoprawnego uczestnictwa w różnych obszarach życia zbiorowego, połączone z ich akceptacją jako równorzędnych i aktywnych członków społeczności, której celem jest umożliwienie im zarówno korzystania z osiągnięć kultury i cywilizacji, jak i współuczestniczenia w ich tworzeniu. Uzupełnieniem tych działań jest inkluzja, rozumiana jako zapewnianie osobom narażonym na ubóstwo lub marginalizację dostępu do niezbędnych zasobów i możliwości pozwalających im w pełni uczestniczyć w życiu społecznym, gospodarczym i kulturalnym, a także osiągnąć poziom życia uznawany za typowy i akceptowany standard w danym społeczeństwie (Doroba, 2010).

Normalizacja w pedagogice specjalnej podkreśla odchodzenie od medyczno-deficytowego paradygmatu „naprawiania” jednostki, akcentując konieczność konstruowania takich warunków społecznych, edukacyjnych i środowiskowych, które minimalizują znaczenie jej ograniczeń funkcjonalnych. Zakłada się, że to otoczenie poprzez odpowiednie dostosowania dostępność i inkluzyjne praktyki, powinno kompensować bariery, a nie jednostka dostosowywać się do niedostosowanego systemu. Tym samym normalizacja stwarza przestrzeń do pełniejszej realizacji potencjału osoby z niepełnosprawnością, wzmacnia jej autonomię i uczestnictwo społeczne oraz umożliwia funkcjonowanie w sposób możliwie zbliżony do wzorców życia przyjętych w danej kulturze. W życiu osób z niepełnosprawnością wzroku najważniejszymi obszarami normalizacji mogą być edukacja, rynek pracy, życie kulturalne oraz odpowiednio dostosowana infrastruktura przestrzeni publicznej czy ogólnie pojęte funkcjonowanie społeczne (Chodkowski, 2020).

ŻYCIE RODZINNE

Rodzina jako podstawowa jednostka społeczna od zawsze odgrywa kluczową rolę w życiu człowieka, nie tylko jako środowisko biologiczne i materialne, ale przede wszystkim jako pierwsze i najważniejsze środowisko wychowawcze, w którym kształtuje się osobowość, emocje, postawy i wartości. To właśnie w rodzinie po raz pierwszy można doświadczyć relacji interpersonalnych, nauczyć się komunikacji, budowania więzi oraz radzenia sobie z konfliktami, co ma długotrwały wpływ na relacje z ludźmi na przestrzeni całego życia. Jakość relacji rodzinnych wiąże się z rozwojem kompetencji społecznych, stabilnością emocjonalną i późniejszym poczuciem dobrostanu psychicznego (Żytka-Rydosz, 2024; Matyjas, 2020).

Pragnienia oraz potrzeby osób dotkniętych niepełnosprawnością wzroku są identyczne jak ludzi bez niepełnosprawności. Jednak to właśnie dla nich dużo trudniejsze jest założenie rodziny i danie jej możliwości oraz warunków do prawidłowego funkcjonowania. Wiąże się z tym wiele trudności, jednak, aby żyć szczęśliwie i czuć się spełnionym, osoby z niepełnosprawnością wzroku decydują się na trwałe relacje i związki, które dają im możliwość zaspokajania potrzeb seksualnych czy psychospołecznych (Wałachowska, 2018). Pełnienie ról społecznych przez osoby z niepełnosprawnością wzroku, w tym ról rodzinnych czy małżeńskich, nadal jest obciążone różnymi i silnymi stereotypami. W społeczeństwie utrzymuje się przekonanie, że niepełnosprawność wzroku ogranicza nie tylko kompetencje wychowawcze, ale również zapewnienie dziecku bezpieczeństwa (Czerwińska, 2020). Co więcej, jak wskazuje w swoich badaniach Kornelia Czerwińska (2007) osoby z niepełnosprawnością wzroku bywają wykluczane z relacji o wysokim stopniu intymności. Oznacza to również mniejszą akceptację ich jako potencjalnych partnerów życiowych.

Należy również zwrócić uwagę na aspekt nabycia niepełnosprawności wzrokowej w toku życia, ponieważ może to w istotny sposób modyfikować możliwość późniejszego podejmowania oraz realizowania ról rodzinnych, takich jak rola małżonka lub partnera czy rodzica. Konsekwencje utraty wzroku wykraczają poza wymiar funkcjonalny, oddziałując też na strukturę relacji interpersonalnych, sposób pełnienia obowiązków oraz pozycję w systemie rodzinnym. Odrębny charakter mają wyzwania stojące przed osobami, które utraciły wzrok w okresie dorosłości, po podjęciu ról małżeńskich i rodzicielskich. W takiej sytuacji konieczne jest przekształcenie dotychczasowej tożsamości rodzinnej oraz reorganizacja sposobów i podejścia do realizacji obowiązków. Proces ten wiąże się z zachwianiem dotychczasowej równowagi systemu rodzinnego oraz transformacji sfery komunikacji i emocji. Zmiany te mogą prowadzić do nierównomiernego rozłożenia obciążeń, skutkując przeciążeniem jednego z członków rodziny. Początkowy etap adaptacji do zmian może generować napięcia oraz konflikty. Reakcje środowiska rodzinnego, choć motywowane troską i chęcią wsparcia, mogą przybrać formę nadmiernej opiekuńczości oraz ograniczania autonomii. Jak wskazuje Małgorzata Łuba (2015), tego rodzaju postawy mogą wzmacniać poczucie niesprawności poprzez osłabienie sprawstwa oraz podtrzymywanie doświadczenia straty. W takich okolicznościach uzasadnione staje się objęcie wsparciem psychologicznym całego systemu rodzinnego, ze szczególnym uwzględnieniem procesu adaptacji, rekonstrukcji ról oraz wypracowania nowych, bardziej funkcjonalnych wzorców współdziałania (Czerwińska, 2015).

EDUKACJA

Edukacja osób z niepełnosprawnością wzroku jest znaczącym obszarem pedagogiki specjalnej, której celem jest zapewnienie równego dostępu do wiedzy i możliwości rozwoju wszystkim uczniom, niezależnie od ich ograniczeń czy dysfunkcji rozwojowych. Szczególną uwagę zwraca się na rozwój edukacji włączającej, która zakłada tworzenie takich warunków kształcenia, aby osoby z niepełnosprawnościami mogły uczestniczyć w procesie edukacyjnych w równym stopniu jak osoby bez niepełnosprawności. W przypadku uczniów z niepełnosprawnością wzroku wymaga to zastosowania odpowiednich metod dydaktycznych, technologii wspomagających oraz dostosowania materiałów edukacyjnych do ich potrzeb percepcyjnych (Fedorowicz-Kruszewska, 2015). Ich nieprawidłowości w funkcjonowaniu wzroku wpływa nie tylko na sposób odbierania informacji, lecz także na ich możliwości funkcjonowania w środowisku szkolnym i społecznym. Z tego względu proces edukacji powinien uwzględniać zarówno rozwój kompetencji poznawczych, jak i wspieranie samodzielności oraz integracji społecznej uczniów. Zmiany technologiczne oraz rozwój narzędzi cyfrowych zwiększają dostęp osób z dysfunkcją wzroku do informacji i wiedzy, co otwiera nowe możliwości kształcenia oraz uczestnictwa w życiu społecznym (Gładyszewska-Cylulko, 2024).

W procesie edukacji uczniów z niepełnosprawnością wzroku kluczowe znaczenie ma tworzenie środowiska dydaktycznego, które kompensuje ograniczenia sensoryczne oraz umożliwia pełne uczestnictwo w procesie kształcenia. „Właściwe rozpoznanie potrzeb uczniów niewidomych i słabowidzących w zmieniającej się rzeczywistości jest podstawą ich efektywnej edukacji i rehabilitacji” (Gładyszewska-Cylulko, 2024, s. 284). Dostosowania powinny uwzględniać zarówno specyfikę funkcjonowania wzrokowego, jak i indywidualne potrzeby każdego ucznia, obejmując modyfikacje treści, organizację pracy, sposobów oceniania oraz zastosowanie technologii wspomagających. Poniżej przedstawiono przykłady zastosowań, które sprzyjają inkluzyjnemu i efektywnemu uczeniu się uczniów z niepełnosprawnością wzroku.

- Wyposażenie uczniów w nowoczesne technologie optyczne, nieoptyczne lub elektroniczne, które zapewniają im swobodny dostęp do informacji i usprawniają proces kształcenia.
- Udostępnianie materiałów edukacyjnych w formatach dostosowanych do potrzeb uczniów – w alfabecie Braille’a, druku powiększonym oraz w postaci nagrań audio.
- Usuwanie barier architektonicznych w budynkach szkolnych oraz dostosowywanie przestrzeni edukacyjnej do potrzeb i barier uczniów.
- Zapewnienie możliwości realizowania pełnego programu nauczania oraz uczestniczenia w praktykach zawodowych, co sprzyja rozwijaniu ich kompetencji i przygotowaniu do przyszłej aktywności zawodowej.
- Zapewnienie dostępu do pełnego życia społeczności szkolnej poprzez zachęcanie ich do udziału w wydarzeniach organizowanych przez szkołę oraz informowanie o działających kołach zainteresowań i grupach uczniowskich.
- Ograniczanie przekazywania kluczowych treści wyłącznie w formie wizualnej, np. zapisy na tablicy czy slajdy, gdyż mogą być one niedostępne dla uczniów niewidomych i słabowidzących.
- Wydłużenie czasu przeznaczonego na wykonanie zadań sprawdzających oraz umożliwienie ich realizacji w elastycznym układzie czasowym, zgodnie ze specyfiką ich pracy.

- Dostosowania rodzaju i intensywności oświetlenia zgodnie z zaleceniami okulisty.
- W ramach możliwości, zapewnienie wsparcia ze strony rówieśników lub wolontariuszy – zarówno podczas wykonywania obowiązków szkolnych, jak i przy opracowywaniu materiałów dydaktycznych czy sporządzaniu notatek (Kazanowski, 2010; Papuda-Dolińska, 2022).

Jeśli w działaniach pedagogów zabraknie wiedzy o tym, w jaki sposób zwiększyć dostępność do odbioru bodźców zewnętrznych, u ucznia z niepełnosprawnością wzroku mogą pojawić się utrudnienia w dalszym rozwoju (Papuda-Dolińska, 2022). Proces zapewniania równych szans edukacyjnych uczniom z niepełnosprawnościami ma charakter długofalowy i ukierunkowany na zagwarantowanie, aby ich potrzeby były traktowane tak jak w przypadku uczniów bez niepełnosprawności. Ważne jest, aby udzielane wsparcie sprzyjało ich aktywnemu uczestnictwu w życiu społeczności szkolnej, wzmacniało odpowiedzialność za kształtowanie własnej drogi życiowej oraz stanowiło szansę na osiągnięcie samodzielności i pełnienia ról właściwych dorosłym członkom społeczeństwa (Kazanowski, 2010).

ŻYCIE ZAWODOWE

Osoby z niepełnosprawnością wzroku borykają się z obszernymi i trudnymi problemami obejmującymi ich aktywność zawodową. Wśród najczęściej występujących trudności wymienić można problemy w poruszaniu się, w komunikowaniu się poprzez mowę ciała i mimikę, ograniczenie w dostępie do informacji, a także utratę anonimowości i niezależności osobistej (Bugajska, Nowak, 2019). Kluczową kwestią jest dostosowanie warunków pracy do potrzeb i możliwości osób z niepełnosprawnością wzroku. Pracodawca zobowiązany jest do tego, aby uwzględnić ich specyfikę ograniczeń i przystosować do nich stanowisko pracy. Powstaje coraz to więcej środków i form wsparcia, które ułatwiają warunki pracy osób z niepełnosprawnością wzroku (Rogowska, 2023).

Wśród tego rodzaju działań, z perspektywy architektonicznej jako przykłady wymienić można m.in.: dbałość o odpowiednio dostosowane oświetlenie w pomieszczeniach oraz bezpośrednio na stanowisku pracy pracownika, uzupełnienie stanowiska pracy o elementy kontrastowe względem otoczenia, wyposażenie stanowiska w różnego rodzaju pomoce ułatwiające orientację w otoczeniu i wykonywanie obowiązków. Zaleca się, aby wszelkiego rodzaju meble o elementach wystających zostały dodatkowo zabezpieczone lub zaokrąglone. W okresie wdrażania pracownika w nowe miejsce należy zadbać o dokładnie zapoznanie go z zakładem pracy, pomieszczeniami, wszystkimi stanowiskami, a także zapoznanie z systemem ewakuacyjnym budynku (Bugajska, Nowak, 2019; Gładyszewska-Cylulko, 2024).

Kolejnym obszarem wsparcia w wykonywaniu działań zawodowych są różnego rodzaju narzędzia technologiczne, których rynek oferuje coraz więcej. Wśród nich można wymienić syntezatory mowy, zegarki głosowe, skanery odczytujące na głos tekst drukowany, klawiatury braille'aowskie, urządzenia mobilne z wbudowanym czytnikiem ekranu (Bugajska, Nowak, 2019).

Poza przygotowaniem architektonicznym czy technologicznym, podkreśla się także konieczność przygotowania pozostałych pracowników, w tym także osób funkcyjnych, do rozpoczęcia współpracy z osobą niepełnosprawną wzrokową. Proponuje się wprowadzenie modułów szkoleniowych, które poza charakterem uświadamiającym, miałyby uczyć konkretnych umiejętności, np. jak zapewnić cyfrową dostępność dla pracowników

z niepełnosprawnościami, jakie pomoce należy zapewnić w przypadku osób z niepełnosprawnością wzroku, czy też jak prowadzić proces rekrutacyjny bez uprzedzeń i stereotypów (Robińska, 2021).

KULTURA

Aktywność kulturalna osób z niepełnosprawnością wzroku stanowi istotny element procesu rehabilitacji rozumianej w sposób holistyczny, obejmującej nie tylko sferę funkcjonalną, lecz także psychospołeczną i emocjonalną. Uczestnictwo w kulturze sprzyja pogłębianiu samoświadomości, umożliwiając jednostce lepsze rozumienie własnych potrzeb, możliwości oraz ograniczeń, a także identyfikowanie indywidualnych predyspozycji i zasobów. Działania o charakterze kulturalnym i artystycznym tworzą przestrzeń do rozwijania zdolności twórczych, ekspresji własnych przeżyć oraz poszukiwania alternatywnych form komunikowania się z otoczeniem (Szabała, 2019). Ponadto aktywność kulturalna odgrywa istotną rolę w regulacji emocji, przyczyniając się do redukcji napięć psychicznych i negatywnych stanów emocjonalnych, które mogą wynikać z doświadczenia niepełnosprawności wzrokowej, takich jak poczucie izolacji, obniżonej samooceny czy lęku (Dykcik, 2003). Istotnym aspektem omawianej aktywności jest również jej wymiar społeczny. Zaznacza się, że aktywność kulturalna osób z niepełnosprawnością należy do najskuteczniejszych sposobów prowadzących do społecznego usamodzielniania się (Nowak, 2015; Pluszyńska, Konior, 2023). W efekcie można pełnić funkcję mediatora między osobą z niepełnosprawnością wzroku, a otoczeniem społecznym, przeciwdziałając marginalizacji i wykluczeniu oraz wspierając proces pełniejszego uczestnictwa w życiu społecznym (Dykcik, 2003).

Osoby z niepełnosprawnością wzroku zainteresowanie uczestnictwem w kulturze mogą korzystać z oferty fundacji, stowarzyszeń i instytucji, np. Miejskie Ośrodki Pomocy Społecznej, Domy Pomocy Społecznej oraz Polskiego Związku Niewidomych, dysponującego rozbudowaną strukturą okręgów i kół (Sadowska, Pogonowski, 2022). Ich aktywność koncentruje się m.in. na działalności świetlicowej, w ramach której organizowane są wydarzenia kulturalne, takie jak spotkania z twórcami, wystawy czy prezentacje artystyczne. Istotną rolę odgrywają również zbiorowe wyjścia na koncerty, przeglądy artystyczne i inne imprezy kulturalne, przy czym oferowane wsparcie obejmuje dostęp do informacji, zakup biletów, transport oraz opiekę podczas wydarzeń (Kotowski, 2008). Znaczącą funkcję we wspieraniu dostępu do kultury, pełnią instytucje kulturalno-artystyczne, takie jak muzea, galerie, biblioteki, teatry, filharmonie, które we współpracy z organizacjami pomocowymi wdrażają rozwiązania dostosowane do potrzeb osób z niepełnosprawnością wzroku. Szczególne znaczenie mają tu inicjatywy o charakterze multisensorycznym, w tym galerie dotykowe, specjalnie projektowane trasy zwiedzania oraz alternatywne przewodniki i plany przestrzenne. Coraz częściej wykorzystywane są także technologie cyfrowe oraz wirtualne muzea, umożliwiające zapoznanie się ze zbiorami za pośrednictwem internetu (Kłopotowska, 2016). Również w Polsce obserwuje się rozwój tego typu inicjatyw. Wybrane muzea i galerie wdrażają rozwiązania przestrzenne i programowe ukierunkowane na potrzeby osób z niepełnosprawnością wzroku, często inspirowane nowymi technologiami oraz współpracą międzynarodową. Przykładem są projekty i programy realizowane przez muzea w Katowicach, Krakowie, Warszawie czy Gdańsku, a także rozwój wirtualnych zasobów muzealnych. Działania te wpisują się w szerszy nurt dążenia do zwiększania dostępności kultury i dziedzictwa zarówno w przestrzeni instytucjonalnej, jak i miejskiej (Kłopotowska,

2016; Szabała, 2019). Podstawowym narzędziem, o którym także należy wspomnieć jest audiodeskrypcja.

Audiodeskrypcja to technika opisu treści wizualnych, która dedykowana jest osobom z niepełnosprawnością wzroku (Bernaś, 2016). Współczesne normy prawne nakładają na dostawców mediów wymóg zapewnienia audiodeskrypcji jako standardu dostępności (Szymańska, 2012). Kwestię tę uregulowano w Ustawie o radiofonii i telewizji z 2011 r.: „audiodeskrypcją jest werbalny, dźwiękowy opis obrazu i treści wizualnych zawartych w audycji audiowizualnej przeznaczony dla osób niepełnosprawnych z powodu dysfunkcji narządu wzroku, umieszczony w audycji lub rozpowszechniony równocześnie z audycją.” Dynamiczny rozwój audiodeskrypcji w Polsce zaowocował jej szerokim wdrażaniem w sferę aktywności artystycznej i kulturalnej. Metoda ta stanowi istotny obszar eksploracji naukowej. W naukach o przekładzie traktuje się ją jako kategorię tłumaczenia audiowizualnego, natomiast pedagogika koncentruje się na jej znaczeniu w kształceniu dzieci niewidomych i słabowidzących (Bernaś, 2016).

Warto również zwrócić uwagę na grupę osób, które z pozycji odbiorców przechodzą do roli aktywnych kreatorów kultury, co opisane zostało przez Annę Sadowską oraz Mariusza Pogonowskiego (2022). Tego rodzaju aktywność artystyczna wymaga od jednostki nie tylko asymilacji własnej kondycji, przekraczania własnych ograniczeń psychofizycznych, ale przede wszystkim jej twórczej transformacji w unikalny walor estetyczny. Dzięki temu odbiorca zaspokaja immanentną potrzebę ekspresji, będącą filarem harmonijnego rozwoju osobowości. W Polsce pierwszą taką inicjatywą było utworzenie teatru ITAN w Krakowie przez Artura Dziurmana, promując tym samym twórczość osób z niepełnosprawnością wzroku i zachęcając do korzystania z dóbr kultury (Sadowska, Pogonowski, 2022; <https://teatritan.pl/o-nas/>, dostęp 25.02.2026).

Normalizacja w obszarze kultury odnosi się do tworzenia takich warunków uczestnictwa osób z niepełnosprawnością wzroku w życiu kulturalnym, które są możliwie najbardziej zbliżone do doświadczeń osób pełnosprawnych. Oznacza to nie tylko eliminowanie barier architektonicznych i informacyjnych, lecz także projektowanie oferty kulturalnej w sposób włączający, bez nadawania jej charakteru działań odrębnych czy wykluczających. Dzięki temu osoby niewidome i słabowidzące mogą funkcjonować w roli pełnoprawnych odbiorców kultury, co sprzyja ich integracji społecznej, wzmacnianiu autonomii oraz przeciwdziałaniu marginalizacji i utrwalaniu stereotypów.

PRZESTRZEŃ PUBLICZNA

Współczesne rozwiązania w zakresie projektowania przestrzeni publicznej coraz częściej uwzględniają potrzeby osób z niepełnosprawnością wzroku. Celem wprowadzonych udogodnień jest zwiększenie bezpieczeństwa, samodzielności oraz komfortu poruszania się poprzez zastosowanie czytelnych bodźców dotykowych, słuchowych i wzrokowych (Wysocki, 2010). Przykładowymi rozwiązaniami, które można stosować w przestrzeni publicznej są:

- na przejściach dla pieszych oraz skrzyżowaniach instalowana jest akustyczna sygnalizacja świetlna, ułatwiająca orientację osobom niewidomym,
- przystanki komunikacji zbiorowej i perony wyposażone są w fakturowe oraz kontrastowe oznaczenia krawędzi, zwiększające bezpieczeństwo użytkowników,

- elementy małej architektury (np. ławki, kosze na odpady, donice) projektowane są bez ostrych krawędzi, a ich powierzchnie lub wybrane fragmenty wyróżniane są kolorystycznie na tle otoczenia, bądź oznaczane kontrastowymi detalami,
- między ścieżkami dla pieszych a ścieżkami rowerowymi montowane są separatory umożliwiające dotykowe rozpoznanie granic poszczególnych ciągów komunikacyjnych,
- skrajne stopnie schodów oznaczane są paskami w intensywnych kolorach w celu poprawy ich widoczności,
- wejścia do budynków oraz windy oznaczane są kontrastującymi taśmami podkreślającymi obrys drzwi lub ich kluczowe elementy,
- na trasach turystycznych umieszczane są tablice informacyjne zawierające opisy zapisane alfabetem Braille’a (Wysocki, 2010).

PODSUMOWANIE

Proces normalizacji funkcjonowania osób z niepełnosprawnością wzroku wykracza daleko poza strefę rehabilitacji medycznej. Kluczowym wyzwaniem współczesnej pedagogiki specjalnej jest odejście od postrzegania niepełnosprawności skupiając się wyłącznie na deficytach i dysfunkcjach, na rzecz modelu inkluzyjnego. W tym ujęciu to nie osoba z niepełnosprawnością wzroku musi dostosować się do norm osób bez niepełnosprawności, lecz to właśnie środowisko powinno zostać tak ukształtowane, aby wady wzroku nie stanowiły bariery w codziennym funkcjonowaniu. Nasuwać się może wniosek, iż ograniczenia o podłożu sensorycznym są często mniej dotkliwe niż związane z tym bariery społeczne czy emocjonalne. Stereotypy, postawy lękowe otoczenia czy mechanizmy wykluczenia, tj.: dystansowanie oraz segregacja, realnie obniżają jakość życia i poczucie własnej wartości osób z niepełnosprawnością wzroku. Należy więc podkreślić, że fundamentem normalizacji jest edukacja społeczna, prowadząca do pełnej akceptacji i traktowania osób z niepełnosprawnością wzroku w sposób podmiotowy. W wymiarze praktycznym, który obejmuje edukację, rynek pracy oraz dostęp do kultury i przestrzeni publicznej, niezbędne jest wdrażanie rozwiązań systemowych. Nowoczesne technologie asystujące, adaptacja materiałów dydaktycznych, audiodeskrypcja w instytucjach kultury czy projektowanie uniwersalne w architekturze to narzędzia, które warunkują i pozwalają na samodzielność. Dostępność ta nie powinna być traktowana jako przywilej, lecz jako standard umożliwiający realizację praw obywatelskich. Pełna integracja i normalizacja życia z niepełnosprawnością wzroku jest procesem dynamicznym, wymagającym zaangażowania wielu środowisk. Najistotniejszym celem pozostaje stworzenie przestrzeni, w której osoba niewidoma może realizować swoje pasje, ambicje zawodowe i role społeczne, tak jak robią to osoby bez niepełnosprawności. Tytułowe „widzenie więcej niż wzrokiem” staje się w tym kontekście regułą dla całego społeczeństwa, oznaczającą budowanie relacji opartych na zrozumieniu, empatii i realnym wsparciu, wolnym od jakichkolwiek barier.

BIBLIOGRAFIA

- Belzyt, J. (2012). *Niepełnosprawność – Edukacja – Dorosłość. Studium przypadku osoby ociemniałej*. Kraków: Oficyna Wydawnicza Impuls.
- Bernaś, A. (2016). Audiodeskrypcja kluczem do świata kultury i sztuki dla osób z niepełnosprawnością wzroku. *Toruńskie Studia Bibliologiczne*, 1(16), 167-192. <http://doi.org/10.12775/TSB.2016.009>

- Bilewicz, M. (2022). Percepcja inkluzji społecznej przez osoby z niepełnosprawnością wzroku. *Niepełnosprawność*, 45-46, 140-153.
- Binder, K.W., Wrzesińska, M. A., Kocur J. (2020). Lęk u osób z dysfunkcją wzroku. *Psychiatria Polska*, 54(2), 279–288. <https://doi.org/10.12740/PP/OnlineFirst/85408>
- Bugajska, J., Nowak, K. (2019). *Osoba z niepełnosprawnością wzrokową w pracy. Poradnik dla pracodawców*. Warszawa: Centralny Instytut Ochrony Pracy-Państwowy Instytut Badawczy.
- Chodkowski, Z. (2020). Znaczenie adaptacji zawodowej w rehabilitacji osób z niepełnosprawnościami. *Człowiek - Niepełnosprawność - Społeczeństwo*, 4(46), 79-95. <https://doi.org/10.5604/01.3001.0013.7574>
- Czerwińska, K. (2020). Gradual loss of vision and performing the role of father. *Interdyscyplinarne Konteksty Pedagogiki Specjalnej*, 28, 37–60. <https://doi.org/10.14746/ikps.2020.28.03>
- Czerwińska, K. (2007). Stereotypy i uprzedzenia wobec osób niewidomych i słabo widzących – przegląd badań. *Wychowanie na co dzień*, 7(8), 12-16.
- Czerwińska, K. (2015). Utrata wzroku w kontekście realizacji zadań rozwojowych w okresie dorosłości. *Niepełnosprawność. Dyskursy pedagogiki specjalnej*, 17, 76–89.
- Czerwińska, K., Kucharczyk, I. (2019). Nabycie niepełnosprawności wzroku w późnej dorosłości a jakość życia. *Niepełnosprawność*, 34, 131-145. <https://doi.org/10.4467/25439561.NP.19.022.11852>
- Czerwińska, K. (2020). Diagnostyka inkluzyjna w pracy dydaktycznej z uczniem z niepełnosprawnością wzroku. W: J. Głodkowska (red.), *Dydaktyka specjalna. W horyzoncie znaczeń, koncepcji i praktyki pedagogicznej* (s. 166-180), tom I. Warszawa: Wydawnictwo Akademii Pedagogiki Specjalnej.
- Dębska, A. E., Szpringer, M., Jachymczyk, E., Beyger, K. (2024). Self-efficacy in blind and partially sighted people. *Medycyna Ogólna i Nauki o Zdrowiu*, 30(2), 146-152. <https://doi.org/10.26444/monz/189643>
- Doroba, M. (2010). Normalizacja, integracja i inkluzja społeczna w życiu osób niepełnosprawnych. Możliwości i ograniczenia. *Szkoła Specjalna*, 71(1), 5–19.
- Dykcik, W. (2003). Aktywność w kulturze i sztuce podstawą edukacji i twórczego życia osób niepełnosprawnych. W: E. Jutrzyzna (red.), *Sztuka w życiu i edukacji osób niepełnosprawnych. Wybrane zagadnienia* (s. 9-18). Warszawa: Wydawnictwo Akademii Pedagogiki Specjalnej.
- Fedorowicz-Kruszewska, M. (2015). Biblioteczne zasoby cyfrowe jako niezbędny element współczesnego środowiska edukacyjnego studentów z niepełnosprawnością wzroku. *e-mentor*, 3(60), 48-53. <http://doi.org/10.15219/em60.1186>
- Gładyszewska-Cylulko, J. (2024). Uczniowie z niepełnosprawnością wzroku w zmieniającej się rzeczywistości społecznej i edukacyjnej – obszary wymagające wsparcia. *Kultura – Przemiany – Edukacja, Tom specjalny*, 278–285. <https://doi.org/10.15584/kpe.spec.crae.2024.22>
- Kazanowski, Z. (2010). Uwarunkowania integracji społecznej uczniów niewidomych w grupie rówieśniczej. *Szkoła Specjalna*, 1(252), 20-33.
- Kilian, M., Paplińska, M. (2009). Nauczanie orientacji przestrzennej osób niewidomych i słabowidzących z niepełnosprawnością złożoną. *Niepełnosprawność i Rehabilitacja*, 1(1), 101-114.
- Kłopotowska, A. (2016). *Doświadczenie przestrzeni w rehabilitacji osób z dysfunkcją wzroku. Sztuka a tyflorehabilitacja*. Białystok: Oficyna Wydawnicza Politechniki Białostockiej.

- Kotowski, S. (2008). *Przewodnik po problematyce osób niewidomych i słabowidzących*. Warszawa: Wydawnictwo Fundacja Polskich Niewidomych i Słabowidzących „Trakt”.
- Kramarz, J., Drogosz, M. (2024). Ukryte stereotypy i uprzedzenia wobec osób niewidomych w Polsce. *Niepełnosprawność – Zagadnienia, Problemy, Rozwiązania*, 2, 65-88. <https://doi.org/10.61531/315eye>
- Kuczyńska-Kwapisz, J. (2008). Rozwój tyflopedagogiki W: J. J. Błeszyński, D. Baczała, J. Binnebesel (red.), *Historyczne dyskursy nad pedagogiką specjalną – w ujęciu pedagogicznym* (s. 105-119). Łódź: Wydawnictwo Naukowe Wyższej Szkoły Edukacji Zdrowotnej w Łodzi.
- Kupisiewicz, M. (2013). *Słownik pedagogiki specjalnej*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Łuba, M. (2015). Poradnictwo psychologiczne dla osób z niepełnosprawnością. W: Cz. Czabała, S. Kluczyńska (red.), *Poradnictwo psychologiczne*, (s. 349-385). Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Matyjas, B. (2020). Pedagogika rodziny. Aktualna problematyka i nowe obszary badawcze. *Studia z Teorii Wychowania*, 11(2), 81–98. <http://doi.org/10.5604/01.3001.0014.3650>
- Niemiec, M. (2015). *Funkcjonowanie społeczne młodzieży z niepełnosprawnością wzroku*. Publiczna rozprawa doktorska. Uniwersytet Śląski w Katowicach.
- Nowak, A. (2015). Uczestnictwo osób niepełnosprawnych w kulturze. *Chowanna*, 1, 91–102.
- Paplińska, M. (2010). Konsekwencje wynikające z braku wzroku, W: M. Bielska-Łach (red.), *Norweska praca socjalna* (s. 129-135). Warszawa: Wydawnictwo Akademii Pedagogiki Specjalnej.
- Papuda-Dolińska, B. (2022). *Wspomaganie rozwoju poznawczego dzieci z dysfunkcją wzroku. Poradnik dla rodziców i nauczycieli*. Warszawa: Instytut Badań Edukacyjnych.
- Pluszyńska, A., Konior, A. (2023). Osoby z niepełnosprawnościami odbiorcami kultury - wyniki badań pilotażowych w Małopolsce. *Polityka Społeczna*, 9, 11-19. <http://doi.org/10.5604/01.3001.0053.9033>
- Robińska, A. (2021). *Raport z badania Pracodawca na TAK. 10 zasad skutecznego zatrudniania osób z niepełnosprawnościami*. Poznań: Fundacja TAKpełnosprawni.
- Rogowska, D. (2023). Osoby niewidome oraz ich zatrudnienie w świetle wybranych problemów. *Szkoła-Zawód-Praca*, 25, 172–184. <https://doi.org/10.34767/SZP.2023.01.07>.
- Sadowska, A., Pogonowski, M. (2022). Udostępnianie kultury osobom niepełnosprawnym – potencjał spektaklu teatralnego w wykonaniu osób z dysfunkcją wzroku. *Niepełnosprawność – Zagadnienia, Problemy, Rozwiązania*, 3-4, 189-207.
- Szabała, B. (2019). Uczestnictwo osób z niepełnosprawnością wzrokową w kulturze. *Lubelski rocznik pedagogiczny*, 38(4), 41-58. <http://doi.org/10.17951/lrp.2019.38.4.41-58>
- Szymańska, B. (2012). Audiodeskrypcja – milowy krok w stronę dostępności kultury dla osób z niepełnosprawnością wzroku. *Wiadomości o Równości*, 1, 24-31.
- Światowa Organizacja Zdrowia [WHO] (2009). *Międzynarodowa Klasyfikacja Funkcjonowania, Niepełnosprawności i Zdrowia (ICF)*. Centrum Systemów Informacyjnych Ochrony Zdrowia.
- Ustawa z dnia 25 marca 2011 r. o zmianie ustawy o radiofonii i telewizji oraz niektórych innych ustaw, Dz.U. 2011, nr 85, poz. 459, art. 4, pkt 28.
- Wałachowska, M. (2018). Specyfika macierzyństwa kobiet z niepełnosprawnością wzroku. W: J. Głodkowska, K. Sipowicz, I. Patejuk-Mazurek (red.), *Tradycja i współczesność pedagogiki specjalnej w tworzeniu społeczeństwa dla wszystkich*. W 95-lecie Akademii Pedagogiki Specjalnej im. Marii Grzegorzewskiej (s. 155–172). Warszawa: Wydawnictwo Akademii Pedagogiki Specjalnej.

- Walkiewicz-Krutak, M. (2015). Słabowzroczność w aspekcie klinicznym i funkcjonalnym. W: K. Czerwińska, M. Paplińska i M. Walkiewicz-Krutak (red.), *Tyflopedagogika wobec współczesnej przestrzeni edukacyjno-rehabilitacyjnej* (s. 198-219). Warszawa: Wydawnictwo Akademii Pedagogiki Specjalnej.
- Wysocki, M. (2010). *Projektowanie otoczenia dla osób niewidomych. Pozawzrokowa percepcja przestrzeni*. Gdańsk: Wydawnictwo Politechniki Gdańskiej.
- Żółkowska, T. (2011). Normalizacja – niedokończona teoria praktyki. *Niepełnosprawność. Półrocznik naukowy*, 5, 53–64.
- Żytka-Rydosz, E. (2024). Rola rodziny w rozwoju dziecka. *Kultura – Przemiany – Edukacja*, 14–15, 138-148. <https://doi.org/10.15584/kpe.2024.9>

NETOGRAFIA

Integracyjny Teatr Aktora Niewidomego. Pobrano dnia 25 lutego 2026 roku z <https://teatritan.pl/o-nas/>

International Classification of Diseases 11th Revision. Pobrano dnia 14 listopada 2025 roku z <https://icd.who.int/en/>

ABSTRACT

The article addresses the issue of how people with visual impairments function in the context of striving for full normalisation of their lives in society. The aim of the study is to show the complexity of the experiences of people with visual impairments and to identify key areas requiring systemic and social support. The text presents definitions and classifications of visual impairment, as well as the importance of sight in various spheres of an individual's daily functioning. Particular attention is paid to stereotypes, social barriers and emotional difficulties that affect the quality of life and the process of social integration. The concept of normalisation as one of the fundamental concepts of special education is also discussed, emphasising its importance in the areas of family, education, professional life, cultural and public space. The importance of audio description in the reception of culture and art is also mentioned. The need to avoid an approach focused on deficits and medical aspects of disability in favour of an inclusive and holistic approach, in which the social environment adapts to the needs of the individual, was emphasised. The conclusions indicated that creating accessible, friendly and inclusive living conditions promotes autonomy, independence and full participation of people with visual impairments in social life.

Keywords: visual impairment, normalization, vision, inclusion, barriers

zgłoszone: 21.01.2026; zaakceptowane: 07.04.2026; opublikowane: 20.08.2026